

PERICOLE ȘI OPORTUNITĂȚI ECONOMICE EXTERNE PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

R. Ciloci, dr. conf.

Universitatea Tehnică a Moldovei

Economiile naționale nu pot fi examinate în afara contextului internațional. Examinarea impactului, atât a oportunităților cât și a pericolelor externe, nu numai că nu pot fi neglijate, dar trebuie să constituie o dominantă în activitatea instituțiilor guvernamentale. Pentru R. Moldova, o țară în tranziție cu o economie deschisă și mică ca dimensiune, aceasta este o necesitate mai mult ca evidentă. Într-adevăr, comerțul extern valorează mai mult ca PIB-ul național, iar accesul la inovații, know-how și metode performante de management sunt cu precădere determinate de investițiile străine. Ar fi greșit, însă, să considerăm că procesul de internaționalizare este în exclusivitate pozitiv. Astfel este important de a scana atât pericolele posibile, cât și oportunitățile emergente pentru a găsi soluțiile optime. Este evidentă necesitatea specializării a economiilor naționale în domenii cu valoarea ridicată mare, producerii mărfurilor inovatoare pentru a beneficia de un schimb comercial favorabil. În această privință, sunt necesare transformări mai îndrăznețe pentru economia R. Moldova prin promovarea unor stimulente excepționale pentru unele domenii economice avansate tehnologic, chiar și a celor ce sunt subdezvoltate.

Ca urmare a globalizării, perturbațiile a unor state cheie ca SUA pot genera crize la nivel mondial. Criza actuală este determinată de ruperea „echilibrului dinamic” mondial. Spre exemplu, să examinăm relațiile economice a trilateralei țărilor: SUA-China-Germania. Deficitul comercial al SUA a constituit 708,5 mlrd \$ în a. 2007, iar excedentul comercial a constituit 288,5 mlrd \$ pentru Germania și 262, 2 mlrd \$ pentru China în același an. O pondere mare a exportului din Germania de echipamente și tehnologii a fost către China, pentru a produce și respectiv a exporta mărfuri de larg consum, ce frecvent avea ca destinație SUA. Această țară, la rândul său, datorită politicii financiare expansioniste, inclusiv datorită cererii susținute de valută convertibilă (dolari) pe piața mondială, și-a permis de a avea un deficit comercial și datorii externe enorme.

Sistemul a funcționat până în momentul în care „veriga slabă” nu a declanșat o criza generală. Etapa activă a crizei a avut catalizator piața

imobilului din SUA. Creditele erau acordate prea facil, fiind suficient la început uneori plata a numai 10 % din valoarea activelor. Datorită informației „manipulative” a fost activizată cererea, se considera că creșterea prețurilor va continua pe un termen lung și au fost frecvente cazurile când spațiile locative se cumpărau cu scopuri speculative sau creditele erau acordate persoanelor cu capacitatea de plată insuficientă.

Din păcate, informația frecvent nu este transparentă și prin stimulente proactive (de formare a cererii) este posibil de creat „bule de săpun” pe anumite piețe. Astfel a fost posibil un „boom” în construcții care a durat mai mulți ani. În momentul, însă, când incertitudinea informațională a trecut nivelul critic, creșterea pieței a ajuns la nivelul de saturație, a apărut un grad mai înalt de neplăți și a devenit clar că „regele e gol”, bula s-a spart, determinând scăderi severe de prețuri pe piața de imobil. Pentru a face situația și mai dificilă, au apărut probleme și cu creditele ce au avut ca gaj locuințele, valoarea cărora a scăzut uneori mai mult ca valoarea creditului propriu zis.

Apariția disfuncționalităților pe piața imobiliară americană a determinat, chiar de la început, criza financiară atât pe piața locală cât și cea mondială datorită gradului înalt de integrare a sistemului financiar. Nesiguranța, incertitudinea a paralizat creditarea consumatorilor, s-a diminuat cererea de mărfuri, astfel criza a trecut la altă etapă, afectând sectorul real. Evident, în această situație, importul de mărfuri din China către SUA se reduce, importul de echipamente din Germania spre China se diminuează, afectând echilibrul dinamic economic.

Situația de incertitudine a schimbului valutar, a piețelor financiare, a determinat mulți investitori să cumpere futures pentru materie primă, inclusiv carburanți până în prima jumătate a anului 2008, determinând o creștere speculativă a prețului la petrol, astfel acesta a atins maximul de 147 \$ pentru un barel. Când, însă, a devenit clar că criza financiară are impact și asupra economiei reale, prețurile l-a petrol s-au prăbușit.

În cazul Rusiei putem observa ca capitalizarea bursei de valori a început sa scadă ca urmare a reacției investitorilor străini la invazia

Georgiei, ulterior fiind determinată și de scăderea prețurilor la petrol. Un alt factor important în refluxul de resurse financiare a fost reacția generală a investitorilor de portofoliu la lipsa de lichidități datorită „înghețului” de credite, fenomen răspândit, de altfel, și în alte țări emergente. Ca rezultat scăderea indicelui bursei de valori a Rusiei a fost unul din cele mai drastice din lume, constituind circa 70 % pentru anul 2008. Situația devine și mai precară dacă luăm în considerație împrumuturile masive ale companiilor rusești de la băncile occidentale, datorită așteptării unui trend pozitiv economic în continuare, precum și a prețurilor mari la resursele energetice și la alte resurse naturale. Ca rezultat rezervele valutare ale Rusiei s-au diminuat de la maximul de circa 600 miliarde \$ (al treilea rezultat din lume) la circa 400 miliarde \$ la începutul anului 2009, constituind aproximativ nivelul datoriei externe a sectorului privat. Moneda națională s-a devalorizat cu circa 50 % în raport cu dolarul, „îngropând” inițiativa promovată cu atâta pompă de guvernul Rusiei de transformare a rublei în monedă cu circulație internațională.

Din cele prezentate observăm că procesul de internaționalizare, globalizare poate determina atât beneficii cât și prejudicii. Care este, însă, situația economiei R. Moldova în contextul internațional? Ce impact pot avea dezechilibrele și incertitudinile externe asupra economiei naționale? Unii economiști consideră că datorită faptului că suntem puțin integrați în economia mondială, impactul crizei mondiale este și va fi redus. Această afirmație este corectă numai parțial. Într-adevăr, piața financiară este subdezvoltată, ponderea investițiilor de portofoliu este una relativ redusă și nu poate crea presiuni insurmontabile pentru economia națională. Datorită luptei cu inflația, înainte de demararea crizei financiare, Banca Națională a impus o serie de restricții și cerințe băncilor comerciale, astfel lichiditatea lor este una foarte bună și nu există riscuri sistematice majore pentru sistemul bancar. Însă, comerțul extern, datorită mărimii mici a economiei, are o pondere mult mai mare față de PIB decât în țările mari cum ar fi SUA sau Marea Britanie, iar necesitatea atragerii investițiilor străine precum și a transferurilor de valută din străinătate pentru dezvoltarea continuă a economiei naționale sunt de o necesitate critică.

Dezvoltarea economică a Republicii Moldova din ultima perioadă a fost alimentată de remitențele din străinătate. Conform datelor oficiale acestea au constituit circa 1,6 miliarde \$ în anul 2008 în

creștere cu circa o treime față de anul 2007. Considerăm că există o anumită dependență dintre remitențe și creșterea importului. Astfel creșterea remitențelor a constituit: pentru anul 2005-61,7%, 2006-25,1%, 2007-42,6%, iar creșterea importului respectiv: 31,3%, 15,2%, 39,04% pentru aceeași perioadă. Deși, trebuie să evidențiem că sunt anumite deficiențe în estimarea corectă a transferurilor, precum și că creșterea importului nu este o ecuație unifactorială, aici trebuie să luăm în considerație cursul valutar, prețurile la resursele energetice care sunt de import cvazitotal s.a.

Ca urmare a crizei financiare, evident, vom avea cel puțin o diminuare a ratei de creștere a remitențelor, dar considerăm că aceasta va fi corelată cu ritmul de creștere a importului. Într-adevăr, reducându-se transferurile din străinătate ne putem aștepta la o scădere a cererii în primul rând la produsele de lungă durată (televizoare, frigider, automobile ș.a.), ce de cele mai multe ori sunt de import. Fapt ce nu ar permite să agraveze situația deficitului balanței comerciale. La creșterea deficitului balanței comerciale a contribuit, în ultima perioadă, și creșterea spectaculoasă a prețurilor la resursele energetice, fapt ce va fi mai puțin relevant în viitorul apropiat, ca urmare a scăderii cererii și respectiv a prețurilor la aceste mărfuri. Dezechilibre, însă, ar putea fi create datorită diminuării acumulărilor în buget, deoarece impozitele indirecte (TVA, accize) de la mărfurile de import au o pondere foarte mare.

O adevărată provocare, însă, este necesitatea de a promova în perioada de criza mai mult ca oricând proiecte investiționale de infrastructură. Aceasta va determina crearea locurilor de muncă, precum și va stimula cererea de pe piața internă, demonstrând un efect economic multiplicator și de neutralizare a impactului diminuării ratei de creștere sau chiar a scăderii cererii consumatorilor și a exportului. Prin urmare presiunea asupra cheltuielilor bugetare va fi considerabilă chiar și în condiții normale, astfel, în aceasta situație, considerăm că ar fi acceptabil chiar și un deficit bugetar de până la 3 % din PIB. În cazul în care va fi menținută stabilitatea cursului valutar nu există riscuri de accelerare a proceselor inflaționiste.

Există anumite critici referitor la privatizarea realizată în această perioadă. Într-adevăr, privatizarea ca scop în sine, de dragul schimbării proprietarului nu este benefică în perioada de criză. În primul rând datorită ofertei de prețuri relativ mai mici, precum și necesității efectuării unor restructurări nepopulare cum ar fi reducerea surplusului de personal, fapt ce poate

genera tensiuni sociale în situația când piața muncii este dezechilibrată de criză. În cazul, însă, când se ajunge la un acord la un preț bun, cu clauze ce prevăd păstrarea locurilor de muncă, atunci acest proces este salutar, iar resursele acumulate pot fi canalizate pentru finanțarea proiectelor de infrastructură. Deși în țările occidentale crește influența statului în economiile naționale prin naționalizare, cumpărarea „activelor toxice” sau prin „bail out” a unor ramuri întregi cum ar fi industria de automobile din SUA, aceste intervenții sunt realizate doar în domenii unde sunt disfuncționalități majore. Aceasta fiind mai mult o necesitate „dureroasă”, decât o politică benefică pe termen lung, iar în domeniile cu probleme punctiforme nu sunt remarcate intervenții majore. Astfel procesul de privatizare nu trebuie stopat, dar nu trebuie să fie și nici un obiectiv în sine.

Considerăm că este necesară o monitorizare mai atentă a instituțiilor guvernamentale a economiei naționale pentru a interveni în caz de necesitate, mai ales Banca Națională trebuie să supravegheze cu maximă precauție evoluțiile în sectorul financiar. Guvernul trebuie să depună eforturi susținute pentru a căpăta resurse de la instituțiile financiare internaționale pentru realizarea proiectelor investiționale, de realizat asemenea proiecte și prin cofinanțare sau chiar numai cu resurse proprii.

Probabil că exportul din R. Moldova va avea cel mai mult de suferit ca urmare a crizei mondiale. Incertitudinea, scăderea prețurilor la produsele alimentare și dezechilibrele economice la partenerii noștri economici tradiționali sunt unii din factorii ce ar influența dinamica exportului. În aceasta ordine de idei, este important de evidențiat devalorizarea valutei naționale în România, Rusia și Ucraina (grivna s-a devalorizat de circa 2 ori), fapt ce determină ca producția noastră să fie mai scumpă și respectiv mai puțin competitivă. Este îngrijorător faptul că deja apar unele semnale de creare a barierelor noi pentru comerțul extern din partea unor țări.

Există anumite opinii favorabile de a devaloriza valuta națională-leul pentru a stimula exportul. Experiența, însă, a crizei financiare din anul 1998 a demonstrat că aceasta nu este o soluție viabilă pentru economia Republicii Moldova, astfel în anul 1999 a fost atestată o scădere a volumului exportului. Am putea argumenta că în perioada respectivă piața de desfacere a fost cu precădere cea a Rusiei unde devalorizarea rublei a fost și mai mare, însă și exportul în țările UE, unde valutele acestor țări au fost relativ stabile nu a demonstrat o creștere spectaculoasă.

Într-adevăr, resursele energetice sunt de import, fapt ce diminuează decisiv din beneficiile devalorizării, generând procese inflaționiste, iar nivelul salariilor și așa la noi este unul din cel mai redus din Europa. Dacă luăm în considerație și paritatea de cumpărare a leului în comparație cu valutele țărilor dezvoltate nu putem să spunem că acesta este supraevaluat.

Creșterea competitivității produselor moldovenești este un deziderat incontestabil, dar trebuie realizat prin creșterea productivității muncii, oferta unor produse mai calitative sau perfecționarea managementului.

Cele mai mari incertitudini există referitor la investițiile străine. În timp scurt nu ne putem aștepta la o creștere semnificativă, dar dacă reușim să menținem stabilitatea atât economică cât și politică am putea avea un avantaj comparativ mai ales în raport cu alte țări din regiune (Ucraina este cazul relevant).

Informația, după cum sa evidențiat, nu este în toate cazurile „transparentă”. Imaginea distorsionată a R. Moldova ca cea mai săracă țară din Europa, cu conflictul nerezolvat în Transnistria nu creează goodwill și nu contribuie la creșterea atractivității investiționale. Prin urmare depășirea crizei cu pierderi minime ar putea fi o „schimbare la față” și a creșterii interesului investitorilor străini pentru țara noastră.

Criza economică mondială la sigur va afecta economia Republicii Moldova. Dar în orice situație, oricât de critică ar fi, există pe lângă pericole și noi oportunități pentru viitor. Scopul nostru este de a diminua efectele negative iminente, dar și de a consolida economia pentru o creștere economică susținută în perioada post-criză.

Bibliografie

1. *C. Dougherty As the United States buys Less from China, German Companies suffer// New York Times, 30 Decembrie, 2008*
2. www.bnm.org